

Mirosław S. Wróbel

Dwa dary Ukrzyżowanego : Maryja i Duch (J 19, 25-37)

Salvatoris Mater 10/2, 31-44

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maryja i Duch Święty – choć nie na tej samej płaszczyźnie - odgrywają istotną rolę w historii zbawienia. Ich znaczenie i funkcja są ściśle związane z misterium paschalnym Jezusa, który jako wcielony Logos wypełnia swą zbawczą misję powierzoną Mu przez Ojca. Punktem kulminacyjnym tej misji jest chwalebny Krzyż, który staje się źródłem obdarowania ludzkości największym darem – zbawieniem. Rola Matki Bożej i Ducha Świętego w sposób szczególny jest podkreślana w Ewangelii św. Jana. W niniejszym artykule, którego przedmiotem jest analiza Janowego tekstu o ukrzyżowaniu i śmierci Jezusa (J 19, 25-37), zostaną przedstawione następujące zagadnienia: Ukrzyżowany jako Dawca; Maryja jako dar; Duch Święty jako Dar oraz odbiorcy Bożych darów.

1. Ukrzyżowany jako Dawca

Śmierć krzyżowa Jezusa zostaje w czwartej Ewangelii przedstawiona jako moment zwycięstwa i chwały. Na krzyżu Syn wypełnia do końca wolę Ojca, obdarowując ludzkość najcenniejszym darem zbawienia. Jezus wypełniający aż do końca wolę swojego Ojca, choć umiera na krzyżu, to jednak jako Zmartwychwstały Pan obecny jest we wspólnocie Kościoła w sakramentach świętych. Krzyż jawi się jako znak Miłości Boga do ludzkości. Ewangelista ściśle łączy misterium paschalne z Miłością aż do końca (13, 1 – *Było to przed Świętem Paschy. Jezus wiedząc, że nadeszła Jego godzina przejścia z tego świata do Ojca, umiłowaławszy swoich na świecie, do końca ich umiłował*). W kontekście czwartej Ewangelii Jezus wielokrotnie czyni aluzje do swojej śmierci krzyżowej, mówiąc o „wywyższeniu” (J 3, 14 - *A jak Mojżesz wywyższył węża na pustyni, tak potrzeba, by wywyższono Syna Człowieczego*; J 8, 28 - *Gdy wywyższycie Syna Człowieczego, wtedy poznacie, że JA JESTEM i że Ja nic od siebie nie czynię, ale że to mówię, czego Mnie Ojciec nauczył*; J 12, 32 - *A Ja, gdy zostaną nad ziemię wywyższony, przyciągnę wszystkich do siebie* [podkr. M.S.W.]). Usytuowanie opisu wypędzenia przekupniów ze świątyni jerozolimskiej, w którym wyraźnie występuje aluzja do śmierci i zmartwychwstania Jezusa (J 2, 19b-20: *Zburzcie tę świątynię, a Ja w trzech dniach wzniosę ją na nowo. Powiedzieli do Niego Żydzi: ‘Czterdzieści sześć lat budowano tę świątynię, a Ty ją wzniesiesz w przeciągu trzech dni?’ On zaś mówił o świątyni swego ciała* [podkr. M.S.W.]), zaraz na początku

Ks. Mirosław S. Wróbel

Dwa dary Ukrzyżowanego: Maryja i Duch (J 19, 25-37)

SALVATORIS MATER
10(2008) nr 2, 31-44

Ewangelii może świadczyć o wielkiej wadze, jaką Ewangelista przykłada do tajemnicy paschalnej. Także cztery wizyty Jezusa w Jerozolimie i konfrontacja z przeciwnikami, w kontekście świątyni, może świadczyć o stopniowym przygotowaniu Jezusa do śmierci ofiarnej jako *Baranka Bożego*. Śmierć Jezusa zostaje opisana w czwartej Ewangelii w kontekście żydowskiego święta Paschy. Zgon następuje w tym samym czasie, gdy w świątyni jerozolimskiej składane są ofiary z baranków bez skazy. Chęć przyśpieszenia zgonu wiąże się z prośbą, aby skazańcom złamano gołenie (J 19, 31). W przypadku Jezusa sugestia ta nie zostaje zrealizowana, gdyż jest *On Barankiem, który gładzi grzech świata* (J 1, 29). W głębszym planie teologicznym męka i śmierć Jezusa jawią się jako manifestacja Jego Boskiej godności i realizacja planu Ojca, który Go posłał. To, co po ludzku złe i okrutne (cierpienie, ukrzyżowanie, śmierć), staje się drogą prowadzącą do zbawienia.

Ukrzyżowany Jezus, manifestując największy dar Boga dla ludzkości, wypowiada słowo „pragnę”. Widać tu wyraźnie, że Dawca oczekuje cierpliwie na odpowiedź ze strony ludzkości. Dawca pragnie być obdarowany. Czwarta Ewangelia mocno podkreśla relację pomiędzy Ojcem-Synem i ludzkością w aspekcie obdarowania. Ojciec jawi się jako Ten, który daje, obdarowuje Syna. Jednocześnie Syn obdarowuje tym darem stworzenie. W Ewangelii św. Jana czasownik „dawać” (gr. δίδωμι) występuje 76 razy¹. Wyrażenie „dawać życie” pojawia się wielokrotnie w pismach Janowych². Darem Boga jest dzieło, które zostaje przekazane Synowi do wykonania. Przedmiotem daru Ojca jest władza nad wszelkim stworzeniem oraz uczniowie Jezusa³. Dar ten zostaje przez Syna przyjęty i zrealizowany przez Niego jako dar życia wiecznego dla ludzkości. W Ewangelii i listach Janowych czasownik ten ma przeważnie sens teologiczny. Dawanie to część działania Bożego w historii zbawienia. To dawanie Boga wychodzi od Ojca. Bóg jest podmiotem dawania w 42 miejscach w Ewangelii Janowej. Następnie dar przechodzi na Jezusa, a przez Jezusa na ludzi. Często chodzi tu o całkowity dar, którego Jezus jest w pełni świadomy (J 3, 35). Dar Boga Ojca wobec Jezusa znajduje swą kontynuację w darze wobec ludzi. Szczytem tego daru Ojca dla ludzi jest Jego własny Syn. W darze Syna jest objawienie najwyższej miłości Ojca. Termin „dawać” wyraża nie tylko związek pomiędzy Oj-

¹ Zob. R. MORGENTHALER, *Statistik des Neutestamentlichen Wortschatzes*, Zürich: Gotthelf Verlag 1958, 157 (Mt – 56; Mk – 39; Łk – 60; Pisma Pawłowe – 72 razy).

² Zob. J 6, 33; 10, 28; 17, 2; 1 J 5, 11. 16.

³ Por. teksty wyrażające ideę dawania przez Boga uczniów Jezusowi – J 3, 35; 6, 37. 39; 10, 9; 13, 3; 17, 2. 6. 9. 24; 18, 9.

cem i Synem, lecz także pomiędzy Ojcem a adresatami daru, którymi są ludzie. Dar Ojca jest realizowany w Osobie Jezusa, który otrzymując wszystko od Ojca przekazuje ten dar ludziom. Dar Boga i dar Jezusa zlewają się razem i łączą w jeden dar. Jedność obydwu darów zostaje objawiona w arcykapłańskiej modlitwie Jezusa⁴. Św. Jan mocno podkreśla, że u początku każdego daru jest Miłość. Bóg dał wszystko Synowi, gdyż Go miłuje. Bóg dał światu Jednorodzonego Syna, gdyż umiłował świat (J 3, 16 - *Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne*). Słowo „dawać”, objawiając relację między dającym - darem - odbiorcami daru, prowadzi nas do tajemnicy Boga i Jego działania na korzyść ludzi. W tym właśnie kontekście należy umieścić obdarowanie ludzkości życiem wiecznym przez zbawczy czyn Jezusa. Analizując opis ukrzyżowania i śmierci Jezusa (J 19, 25-37) w kontekście całej czwartej Ewangelii możemy stwierdzić, że konkretnym wyrazem Bożego daru Miłości dla ludzkości jest dar Maryi oraz dar Ducha Świętego.

2. Maryja jako dar

Choć na kartach czwartej Ewangelii ani razu nie zostaje użyte imię Maryja w odniesieniu do Matki Bożej, to jednak mocno podkreśla się fakt, że jest Ona Matką Jezusa i Matką Kościoła. Ewangelia Janowa zwraca szczególną uwagę na funkcję Maryi jako pomostu pomiędzy Jezusem i ludźmi. Dwie sceny - gody w Kanie Galilejskiej (J 2, 1-11) oraz „testament z krzyża” (J 19, 25-27), występujące w formie inkluzji na początku i na końcu ziemskiej działalności Jezusa, uwypuklają istotną funkcję i znaczenie Maryi w historii zbawienia. W Kanie Galilejskiej Maryja staje się łącznikiem między Jej Synem i ludźmi. Z wrażliwym sercem Matki, dostrzegając brak wina i z troską weselników, zwraca się do Jezusa, polecając ludziom, aby zrobili wszystko, cokolwiek im Syn powie (J 2, 5). Pod krzyżem staje się Ona duchową Matką Kościoła reprezentowanego przez umiłowanego ucznia. W testamencie z krzyża (J 19, 25-27) Maryja zostaje ofiarowana przez Ukrzyżowanego Syna jako dar dla ludzkości. Na Golgocie wcześniejsza zapowiedź Symeona - *a twoją duszę miecz przeniknie* (Łk 2, 35) znajduje swoje urzeczywistnienie. Martwe Ciało Jezusa złożone na rękach cierpiącej Matki po ludzku jest porażką *Słowa, które stało się Ciałem* (J 1, 14), jednak w planach Bożych okazuje się zwycięstwem *Życia, które przewycięza*

⁴ Zob. J 17, 7-8. 22.

śmierć w blasku tajemnicy zmartwychwstania. Matka cierpienia dojrzewała w tajemnicy krzyża, by zabłysnąć z mocą jako Matka zmartwychwstania. Scena pod krzyżem może być lepiej zrozumiała w świetle wcześniejszego cudu w Kanie Galilejskiej, a zwłaszcza w świetle tekstu zawartego w J 2, 4 – *Jezus Jej odpowiedział: 'Czyż to moja lub Twoja sprawa, Niewiasto? Czyż jeszcze nie nadeszła godzina moja?'*. Kluczowym wyrażeniem jest termin „godzina” (gr. ἡ ὥρα). W „godzinie Jezusa” następuje pełna realizacja zbawczego dzieła. Pojęcie to występuje w czwartej Ewangelii 25 razy w liczbie pojedynczej i 1 raz w liczbie mnogiej (J 11, 9) i ma bardzo głębokie znaczenie teologiczne. Św. Jan przez zastosowanie tego wyrażenia stwarza w swojej narracji pewne napięcie, które polega na oczekiwaniu momentu nadejścia jakiegoś ważnego wydarzenia. Napięcie typowe dla Janowej Ewangelii występuje w J 7, 30 i J 8, 20, kiedy to „Żydzi” próbują pojmać Jezusa, ale nie mogą tego uczynić, ponieważ nie nadeszła jeszcze Jego „godzina”. Nadejście „godziny” wskazuje także na fakt rozpoczęcia Paschy – przejścia Jezusa z ziemi do Ojca w Niebie (J 13, 1). Wywyższenie Jezusa rozpoczyna się z chwilą wejścia w Jego uniznienie aż do końca – do śmierci krzyżowej. Całe życie Jezusa zorientowane jest ku tej „godzinie”. Ostatni okres ziemskiego życia Jezusa rozpoczyna się, gdy Najwyższa Rada Żydowska podejmuje decyzję skazania Go na śmierć (J 11, 53. 55; 12, 1). Jezus zaraz na początku czyni aluzję do swego pogrzebu (J 12, 7). Następnego dnia wyraźnie mówi On, że „nadeszła Jego godzina” (12, 23: *A Jezus dał im taką odpowiedź: «Nadeszła godzina, aby został uwielbiony Syn Człowieczy*). Widać tu wyraźnie, że owa „godzina” łączy się ze skazaniem Jezusa na śmierć. Jest to więc „godzina” związana z tajemnicą paschalną. W J 13, 1 kondensuje się cała teologia nadejścia „godziny” (Pascha, zejście z tego świata, zmartwychwstanie, godzina miłości do Ojca i miłości do ludzi). W J 19, 14 ewangelista utożsamia ową „godzinę” z godziną szóstą – z czasem ofiarowania baranka paschalnego. Śmierć Jezusa inauguruje nową Paschę. W „godzinie” tej można dostrzec element chwały oraz element cierpienia (J 12, 23). W czwartej Ewangelii „godzina” więc oznacza uwielbienie Syna Człowieczego poprzez wywyższenie na krzyżu i powrót do nowego życia poprzez zmartwychwstanie. Chwałebna śmierć Jezusa objawia chwałę, miłość Syna i miłość Ojca. Realizacja „godziny” Ojca przez Syna poprzez mękę, śmierć i zmartwychwstanie wiąże się z Jego wywyższeniem. Obecność Maryi w godzinie Jezusa ma ważne znaczenie. Maryja staje się wzorem wiary. Tajemnica Golgoty ukazuje głęboki sens cierpienia i wzywa do wiary w zwycięstwo krzyża. *Mater dolorosa* (Matka cierpiąca) w cieniu krzyża – w godzinie swego Syna - jawi się jako *Mater Redemptoris* (Matka Odkupiciela) i *Mater Hominis* (Matka Człowieka).

Scena pod krzyżem rozpoczyna się od wymienienia osób, które trwają przy Jezusie aż do końca. Wśród nich, obok żony Kleofasa, Marii Magdaleny i umiłowanego ucznia, na pierwszym miejscu jest wzmiankowana Matka Jezusa. Osoby te zostają wprowadzone w narrację w sposób kontrastowy do występujących w kontekście poprzednim żołnierzy. W miejsce wcześniejszej nienawiści i pogardy pojawia się teraz miłość i szacunek wobec Ukrzyżowanego. W tej nowej przestrzeni rodzi się Kościół wpatrzony z wiarą w zbawczy krzyż i otwarty na moc Ducha Świętego. Na czele rodzącego się Kościoła stoi Matka Jezusa – wzór wiary i miłości dla wszystkich wierzących. Jezus kieruje bezpośrednio swoje słowa z krzyża do Maryi i do umiłowanego ucznia. Maryja zostaje nazwana imieniem „Niewiasta” w nawiązaniu do pierwszej niewiasty (hebr. *isza*) – Ewy (hebr. *hawa* – matka żyjących - Rdz 3, 20). Maryja jako nowa Ewa uosabia nową nadzieję rodzącego się Kościoła, w którym źródła zbawczych mocy obmywają wszystkich grzeszników. Krzyż Jezusa jawi się w tym kontekście jako drzewo życia i zbawienia, otwierające drogę do wieczności. To, co pierwsza niewiasta utraciła z Adamem przez nieposłuszeństwo grzechu, to „nowa Niewiasta” urzeczywistnia w łączności z Synem przez wiarę i miłość aż do końca. Umiłowany uczeń pod krzyżem słyszy słowa: *Oto Matka twoja* (J 19, 27). Papież Jan Paweł II wskazuje na wagę tych słów dla Kościoła: *W tym momencie z wysokości krzyża Maryja zostaje ustanowiona, jak gdyby ‘konsekrowana’ na Matkę Kościoła [...]. Jezus za pośrednictwem Jana oznajmia Kościołowi, że chce, aby każdy z jego uczniów darzył Maryję szczerym, synowskim uczuciem, jako Matkę otrzymaną od Niego. Słowa wypowiedziane przez Jezusa w chwili konania ukazują znaczenie kultu Maryjnego, który istnieje w Kościele od początku*⁵.

Słowa testamentu Jezusa z krzyża kierowane do Matki i umiłowanego ucznia: *Niewiasto, oto syn Twój... Oto Matka twoja* (J 19, 26-27) wypełniają się w życiu każdego, kto z wiarą i otwartością zaprasza Boga na ścieżki swego życia. Maryja w mocy Ducha Świętego pragnie być na tych ścieżkach obecna jako Matka rozumiejąca wszystkie sprawy człowieka w wymiarze indywidualnym i społecznym. Bowiem Matka Boża jest Matką całej społeczności wiernych i tak jak w pierwotnej wspólnotie zasiada w Wieczerniku Kościoła, aby w otwartości na dary Ducha Świętego trwać z uczniami jednomyślnie na modlitwie (Dz 1, 14). Matka Kościoła nieustannie wskazuje właściwy szlak życia do swego Syna i poucza, że Kościół to nie bezduszna instytucja, lecz rodzina dzieci,

⁵ Jan Paweł II o *Matce Bożej* 1978-1998. *Audjencje generalne*, red. A. SZOSTEK, Warszawa 1999, 45.

która wraz z Matką kroczy drogą Jej Syna w mocy Ducha Świętego ku Ojcu Niebieskiemu.

Wyrażenie „uczeń wziął Ją do siebie” w J 19, 27, odnoszące się do umiłowanego ucznia, który – zgodnie z testamentem Jezusa bierze – Matkę Jezusa jako swoją Matkę, może być interpretowane w szerszym kontekście czwartej Ewangelii. Prolog w 1, 11 mówi, że mimo iż Słowo przyszło do swoich (τὰ ἴδια), to jednak swoi Go nie przyjęli (οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον). Widać tu myśl o odrzuceniu Jezusa przez własny naród. Zastosowanie tego samego wyrażenia (τὰ ἴδια) w scenie pod krzyżem może mieć głębsze odniesienie do dramatu przeżywanego przez lud Izraela⁶. Maryja jako dar dla nowego Ludu Bożego może skutecznie realizować swoje powołanie i dawać świadectwo wiary poprzez otwarcie na moc Ducha Świętego, którego obecność i znaczenie są mocno podkreślane w Ewangelii Janowej.

3. Duch Święty jako Dar

Ważnym darem Ukrzyżowanego dla ludzkości jest Dar Ducha Świętego. Na kartach czwartej Ewangelii wielokrotnie pojawia się tematyka związana z Duchem Świętym. Już na początku Ewangelii Jan Chrzciciel daje świadectwo o Duchu (gr. πνεῦμα), który jak gołębicą zstępuje z nieba i spoczywa na Jezusie (J 1, 32). W rozmowie Jezusa z Nikodemem zostaje podjęty temat narodzin z Ducha (J 3, 8: *Wiatr wieje tam, gdzie chce, i szum jego słyszysz, lecz nie wiesz, skąd przychodzi i dokąd podąża. Tak jest z każdym, który narodził się z Ducha*). Jezus w spotkaniu z Samarytanką, mówiąc o prawdziwych czcicielach Boga, podkreśla wagę nowego kultu w Duchu i prawdzie (J 4, 23-24: *Nadchodzi jednak godzina, owszem już jest, kiedy to prawdziwi czciciele będą oddawać cześć Ojcu w Duchu i prawdzie, a takich to czcicieli chce mieć Ojciec. Bóg jest duchem: potrzeba więc, by czciciele Jego oddawali Mu cześć w Duchu i prawdzie*). W Świątyni Namiotów Jezus naucza o Duchu Świętym, używając symboliki wody żywej (J 7, 37-39: *W ostatnim zaś, najbardziej uroczystym dniu święta, Jezus stojąc zawołał donośnym głosem: «Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie - niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza». A powiedział to o Duchu, którego mieli otrzymać wierzący*

⁶ Zob. też H. LANGKAMMER, *Christ's 'Last Will and Testament' (John 19:26-27) in the Interpretation of the Fathers of the Church and the Scholastics*, „Antonianum” 43(1968) 99-109; D. GRANSKOU, *Anti-Judaism in the Passion Accounts of the Fourth Gospel*, w: *Anti-Judaism in Early Christianity*, red. P. RICHARDSON, D. GRANSKOU, t. I, Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University 1986, 203-204. 214.

w Niego; Duch bowiem jeszcze nie był dany, ponieważ Jezus nie został jeszcze uwielbiony). W J 19, 34 jest wprost mowa, że z przebitego boku Chrystusa wypłynęła krew i woda. Symbolika wody nawiązuje do sakramentu chrztu oraz do rzeczywistości Ducha Świętego, który jawi się jako Dar Ukrzyżowanego. Jezus po swym zmartwychwstaniu przekazuje uczniom Ducha Świętego, aby kontynuowali Jego dzieło na ziemi (J 20, 22 - *Po tych słowach tchnął na nich i powiedział im: «Weźmijcie Ducha Świętego!»*).

Znaczenie i funkcję Ducha Świętego w życiu wspólnoty św. Jan ukazuje w tekstach pięciu obietnic o Paraklecie: 14, 15-17. 26; 15, 26n; 16, 7-11. 13-15⁷. Ze struktury perykop J 14-16 wynika, że teksty o Duchu Świętym można ująć w trzech częściach: Dwie pierwsze obietnice (14, 15-17. 25-26) występują razem w pierwszej mowie Jezusa. Autor świadomie łączy te dwie obietnice. Są one związane z tematem objawienia Jezusa. Ukazują obecność Parakleta (14, 15-17) i nauczanie Parakleta (14, 25-26). Paraklet jest ściśle połączony z funkcją objawiania. Trzeci tekst o przyjsciu Parakleta stanowi część centralną opisu prześladowań (15, 18-16, 4a), w drugiej mowie Jezusa. Tekst tej zapowiedzi wprowadza tematykę świadectwa Ducha Parakleta (15, 26) i świadectwa uczniów (15, 27). Ostatnie dwie wypowiedzi o Paraklecie występują w środkowej części ostatniej mowy Jezusa (16, 4b-33). Opis J 16, 8-15 zestawia działalność Parakleta wobec świata (16, 8-11) oraz wobec uczniów (16, 12-15). Widać tu, że z każdą nową obietnicą jakby poszerza się opis funkcji Parakleta.

Jezus Janowy obiecuje uczniom Ducha Świętego w godzinę przejścia z tego świata do Ojca przez krzyż i zmartwychwstanie. Wszystkie obietnice Parakleta w J 14-16 ściśle są ze sobą powiązane oraz wzajemnie się wyjaśniają. W jedną całość łączy te obietnice Osoba Parakleta (gr. παράκλητος). Poszukiwanie adekwatnego znaczenia terminu Paraklet (gr. παράκλητος) nie jest łatwe i do dziś jest dyskutowane. Pojęcie to w No-

⁷ M. WINDISCH, *Spirit - Paraclete in the Fourth Gospel*, Fortress Press, Philadelphia 1977; G. JOHNSTON, *The Spirit - Paraclete in the Gospel of John*, Cambridge University Press, Cambridge 1970; F. PORSCHE, *Pneuma und Wort. Ein exegetischer Beitrag zur Pneumatologie des Johannesevangelium*, Josef Knecht Verlag, Frankfurt 1974; G. FERRARO, *Lo spirito santo nell' quattro vangelo*, Gregoriana, Roma 1981; A. JANKOWSKI, *Zarys pneumatologii Nowego Testamentu*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1982; TENŻE, *Paraklet*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, red. F. GRYGLEWICZ, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1992; TENŻE, *Duch Święty dokonawcą zbawienia. Nowy Testament o posłannictwie eschatologicznym Ducha Świętego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003; A. APOSTOLI, *Paraclete: The Spirit of Truth in the Church*, St. Anthony Messenger Press, Cincinnati 2005; D. PASTORELLI, *Le Paraclet dans le corpus johannique*, Walter de Gruyter Inc, Berlin 2006.

⁸ J 14, 16. 26; 15, 26; 16, 7; 1 J 2, 1.

wym Testamencie występuje wyłącznie w pismach Janowych⁸. W tekstach Ewangelii oznacza innego Parakleta, obiecanego Ducha Prawdy, Ducha Świętego, zaś w 1 J 2, 1 chwalebego Chrystusa. Termin ten występuje bardzo rzadko w grece klasycznej. Początkowo posiadał on sens: „przywołany na pomoc”, później stał się terminem technicznym na określenie rzecznika - obrońcy sądowego analogicznie do łac. *advocatus*. Etymologicznie termin grecki παράκλητος jest przymiotnikiem odsłownym od czasownika παρακαλέω. Czasownik ten, występujący bardzo często w literaturze Pawłowej, ma wiele znaczeń: „wzywać na pomoc”, „napominać”, „pocieszać”. Przymiotniki odsłowne mogą mieć znaczenie czynne i bierno. W znaczeniu biernym oznacza on – „wezwany na pomoc”, „obrońca”, „protektor”. W znaczeniu czynnym – „pocieszyciel”, „rzecznik”, „rozjemca”, „ten, który napomina, zachęca”. W obietnicach Paraklet jest nazywany „Duchem Prawdy” oraz „Duchem Świętym”. Wyrażenie „Duch Prawdy” (gr. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας) jest bardzo brzemienne w treść teologiczną. W Nowym Testamencie występuje tylko w pismach Janowych⁹. Spotykamy je także w tekstach qumrańskich¹⁰, gdzie jest używane w kontekście moralnym, oznaczając jakiś przymiot ludzki. Termin „prawda” (gr. ἀληθεία)¹¹ w środowisku greckim oznaczał zgodność sądu człowieka z rzeczywistością. W judaizmie Starego Testamentu mówiąc o prawdzie akcentowano autorytet Boga, który jest wierny i godny zaufania. W listach Pawłowych pojęcie to odnosi się do Ewangelii (2 Kor 13, 8; Ga 2, 5. 14), a także oznacza naukę objawioną głoszoną przez apostołów (Ef 1, 13; Kol 1, 15). W literaturze Janowej znajdujemy znacznie głębszą treść terminu „prawda”, może bowiem oznaczać: a) słowo Boga lub słowo Jezusa (17, 17; 1 J 1, 8-10); b) Objawienie mesjańskie przyniesione przez Jezusa i w Nim obecne (1, 17; 14, 6); c) Osobę Jezusa jako Objawiciela Ojca (17, 9; 2 J 1). Wyrażenie Duch Prawdy na określenie Parakleta wskazuje na Jego szczególną relację do Prawdy, którą jest sam Chrystus. Ewangelista chce przez to podkreślić, że Paraklet jest w służbie Prawdy. Wyrażenie „Duch Święty” (gr. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) spotykamy w Ewangelii św. Jana tylko w 14, 26; 20, 22. Teksty te uwydatniają świętość jako przymiot Ducha Parakleta, na którą chciał Ewangelista zwrócić szczególną uwagę. Ewangelista wiąże świętość z kultem i odnosi ją do tego, co pochodzi od Boga. Przymioty Boże różnią się od przymiotów ludzi i świątyni. Ewangelia Janowa „świętość” odnosi

⁸ J 14, 17; 15, 26; 16, 3; 1 J 4, 6.

¹⁰ Zob. np. 1 QS 4, 21. 23.

¹¹ J. BLANK, *Der Begriff der Wahrheit in Johannesevangelium*, „Biblische Zeitschrift” 7(1963) 163-173; I. DE LA POTTERIE, *La vérité dans s. Jean*, t. I-II, Pontificio Istituto Biblico, Roma 1977.

do Boga (17, 1) i Chrystusa (6, 69). W 1 J 2, 20 – „świętość” staje się określeniem Boga lub Chrystusa. Odniesienie tego przymiotu do Ducha stawia Go na równi z Ojcem i z Chrystusem.

Jezus zapowiada, że będzie się modlił do Ojca, aby dał uczniom Ducha (14, 16n). Paraklet ma być osobowym Darem Ojca dla uczniów. Tego Ducha Parakleta nie może przyjąć świat, bo Go nie widzi, ani nie zna (14, 17). Przeciwnością świata są uczniowie, którzy mają przyjąć Parakleta, aby z nimi stale przebywał (14, 16). Przy pierwszej obietnicy Jezus mówi o obecności Ducha wśród uczniów. W okresie przedpaschalnym Duch był u uczniów (παρά + celownik)¹², tzn. był w Jezusie, którego otaczali uczniowie. Natomiast po wydarzeniu paschalnym Duch będzie z uczniami (μετα + dopełniacz)¹³.

W pierwszej obietnicy (J 14, 15-17) jest mowa, że uczniowie Jezusa inaczej niż świat przyjmą Ducha i że będzie z nimi na zawsze. Dar Parakleta jawi się w tej obietnicy jako Dar Ojca. Przez obietnicę Jezusa Bóg objawi się w życiu uczniów, tak jak objawił się w życiu Jezusa. Prosi On Ojca o innego Parakleta. Określenie „innego” (gr. ἄλλον) wskazuje na pewną odrębność, ale równocześnie suponuje kolejność Jego następowania i związek z Parakletem wcześniejszym (Jezusem).

Funkcje Parakleta zostają ściślej sprecyzowane w następnych obietnicach. Z drugiej obietnicy (14, 26) dowiadujemy się, że Ojciec „pośle” Parakleta w imię Jezusa i Jego zadanie będzie polegało na „nauczaniu” (gr. διδάσκω). i „przypominaniu” (gr. ὑπομνιήσκω) tego, co Jezus mówił do uczniów. Duch Prawdy kontynuuje dzieło nauczania Ojca i Syna w stosunku do ludzi. Paraklet nauczając, wprowadza do serc uczniów wszystko, czego nauczał Jezus. Interioryzując słowo w sercu, w sumieniu uczniów, sprawia głębię zrozumienia. Ewangelista mocno podkreśla, że pierwszorzędnym źródłem prawdy jest Ojciec (J 14, 24b) posyłający Syna, który objawia i przekazuje tę prawdę ludziom. Dzięki działaniu Ducha Parakleta prawda ta przenika najgłębsze pokłady ludzkiego wnętrza. Celem działania Parakleta Nauczyciela jest pouczanie - nie po to, by objawić rzeczy nowe, lecz by prawdy przekazane przez Jezusa trwały w uczniach i były głęboko przyjęte w sercu (działanie pneumatyczne). Objawienie Boże przyniesione przez Chrystusa nie jest doktryną abstrakcyjną, lecz jest komunikowaniem, przekazywaniem prawdy dającej życie (J 8, 12). Prawda objawiona jest skierowana do człowieka, by ją zasymilował. Nie może to być tylko przyjęcie abstrakcyjne, lecz słowo winno stać się dla człowieka życiem. Rola Ducha Parakleta polega na in-

¹² J 14, 17 – ponieważ u was przebywa (gr. ὅτι παρ' ὑμῶν μένει).

¹³ J 14, 16 - aby z wami był na zawsze (gr. ἵνα μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα ᾗ).

terioryzowaniu Objawienia w sercach uczniów, które umożliwi uczniom wnikięcie w Prawdę i przyjęcie jej jako źródła i światła dla życia.

W obietnicy trzeciej (15, 26-27) Jezus powtarza ideę posłania Parakleta i przypomina, że pochodzi On od Ojca. Zostaje tu wyraźniej sprecyzowana funkcja (*On będzie świadczył o Mnie*). W ujęciu Ewangelii Janowej świadectwo to jest skierowane do samych uczniów Jezusa. Specyficznym miejscem dawania tego świadectwa są sumienia uczniów, gdzie żyje i rozwija się wiara w prawdę Jezusa. Wewnętrzne świadectwo Parakleta jest wcześniejsze od świadectwa zewnętrznego uczniów i należy do innego porządku. Głównym celem tego świadectwa nie jest bezpośrednie natchnienie lub wzmocnienie ich, by przewyżczyli prześladowców, lecz zachowanie od zagrożenia zewnętrznego, w którym ich wiara zostanie poddana próbie. Mamy tu więc wewnętrzny aspekt działania Ducha Parakleta, który związany jest nierozdzielnie z Jego funkcją nauczycielską. Paraklet daje świadectwo Jezusowi tym samym aktem, który będzie prowadził uczniów do całej prawdy - interioryzując prawdę Jezusa, oświecając umysły, potwierdzając ich wiarę. W sytuacji niebezpieczeństwa (16, 1-4) Paraklet działa w sumieniach uczniów, dając świadectwo na korzyść Jezusa. Zewnętrzne świadectwo uczniów ma swą podstawę w innym, wcześniejszym i głębszym świadectwie, jakie Paraklet posłany przez Ojca jako Duch Prawdy daje o Jezusie w sercach uczniów.

W czwartej obietnicy funkcja Parakleta zostaje jeszcze bardziej wzbogacona (16, 8: *On zaś, gdy przyjdzie, przekona świat o grzechu, o sprawiedliwości i o sądzie*). Według ostatniej zapowiedzi Duch Paraklet doprowadzi nas do całej prawdy i otoczy chwałą Jezusa (16, 14).

Duch Święty jest wielkim Darem dla ludzkości. Ewangelista jasno formułuje orędzie, że Paraklet jest Darem Ojca i Syna, którego świat nie może przyjąć. Przyjmą Go uczniowie, z którymi i w których będzie na zawsze. Jego funkcja polega na nauczaniu i przypominaniu słów Jezusa. Paraklet będzie świadczył o Jezusie, a uczniowie wsparci Jego obecnością będą też dawać świadectwo. Wykaże światu grzech, sprawiedliwość i sąd. Paraklet był obecny w czasie ziemskiego życia Jezusa oraz był obecny w uczniach (παρῶν) przez swą obecność w Chrystusie. Po wydarzeniach paschalnych będzie obecny w uczniach jako Nauczyciel, Rzecznik, obrońca. Duch Paraklet spełnia więc funkcję eschatologiczną. Otacza Jezusa chwałą i doprowadza uczniów - odbiorców Daru - do całej i pełnej prawdy.

4. Odbiorcy Bożych darów

Ewangelia Janowa mocno akcentuje rolę wspólnoty wierzących, która otwiera się na dary Boga¹⁴. Adresatem daru Maryi jest umiłowany uczeń reprezentujący wspólnotę wierzących wszystkich czasów. Adresatami Daru Ducha Świętego są uczniowie. Otrzymują oni obietnicę, że Paraklet – Duch Prawdy – Duch Święty będzie z nimi na zawsze (J 14, 17). Wyrażenie „być z” jest formułą wziętą ze Starego Testamentu, wyrażającą szczególną pomoc Boga udzielaną tym, którym daje On trudne zadanie do wykonania¹⁵. U Jana ta formuła ukazuje związek Ojca z Jezusem (J 3, 2; 8, 29) oraz łączność Jezusa z uczniami (J 7, 33; 16, 4). Formuła ta użyta w odniesieniu do Parakleta oznacza, że przyjmie On obecność, asystencję Jezusa wśród uczniów. Obecność Parakleta będzie analogiczna do obecności Jezusa wśród nich. Dar Parakleta oznacza skuteczne przedłużenie tego, czym Jezus był dla uczniów w czasie życia ziemskiego.

Janowa wspólnota uczniów nie jest jakąś anonimową grupą ludzi, lecz została utworzona z konkretnych osób: uczniów powołanych przez Jezusa (J 1, 35-51), Samarytanki (4, 1-26), urzędnika królewskiego (J 4, 46-54), niewidomego od urodzenia (9, 1-41). Wielu z nich jest wymienionych po imieniu: Andrzej, Szymon Piotr, Filip, Natanael, Tomasz, Marta, Maria, Łazarz. Spotkanie tych ludzi z Jezusem wzbudza w nich wiarę, która prowadzi ich do głębszego poznania wspólnoty miłości z Ojcem, Synem i Duchem Świętym oraz do owocniejszego realizowania misji zbawczej. Wspólnota wiernych uczniów Jezusa zostaje mocno skontrastowana z tymi, którzy nie uwierzyli i którzy utożsamieni zostają ze światem wrogo nastawionym do Jezusa i Jego naśladowców¹⁶.

¹⁴ Rekonstrukcja historii wspólnoty Janowej jest przedmiotem badań współczesnych uczonych. Z ważniejszych prac na ten temat zob. J. L. MARTYŃ, *History and Theology in the Fourth Gospel*, Paulist Press, New York 1968; TENŹE, *Glimpses into the History of the Johannine Community*, w: *L'évangile de Jean. Sources, redaction, théologie*, red. M. DE JONGE, University Press, Leuven 1977, 149-179; R.E. BROWN, *The Community of the Beloved Disciple. The Life, Loves, and Hates of an Individual Church in New Testament Times*, Paulist Press, New York 1979; M. HENGEL, *The Johannine Question*, Trinity Press International, London-Philadelphia 1989; K. WENGST, *Bedrängte Gemeinde und verherrlichter Christus. Der historische Ort des Johannesevangeliums als Schlüssel zu seiner Interpretation*, Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag 1981; B.T. NICKLAS, *Ablösung und Verstrickung. "Juden" und Jünger gestalten als Charaktere der erzählten Welt des Johannesevangeliums und ihre Wirkung auf den impliziten Leser*, Peter Lang, Bern 2001; C.G. LINGAD, *The Problems of Jewish Christians in the Johannine Community*, Pontifical Gregorian University, Roma 2001.

¹⁵ Zob. Rdz 28, 15; Wj 3, 12; Jer 1, 8.

¹⁶ J 15, 18-16, 4; 17, 14-16.

W czwartej Ewangelii spotykamy wiele postaci, które sympatyzują z nauką Jezusa, wahają się jednak w swoim całkowitym wyznaniu wiary. W narracji Janowej mowa jest o wierze tych osób, ale nie jest to jeszcze wiara pełna i pozbawiona wątpliwości. Ludzie ci rekrutują się zarówno spośród prostego ludu¹⁷, jak i spośród faryzeuszy¹⁸ oraz przywódców¹⁹. Niektórzy z nich są wymienieni po imieniu: Nikodem²⁰ i Józef z Arymatei²¹. Ludzie ci wykazują zainteresowanie Osobą Jezusa, ale z powodu różnych okoliczności nie decydują się na pełną wspólnotę z nim. Można ich nazwać kryptochrześcijanami²². Do nich może się odnosić negatywna ocena Jezusa w J 2, 24-25; 12, 42-43, według której nie przezwyciężyli strachu przed ewentualnymi sankcjami oraz umiłowali bardziej chwałę ludzką niż chwałę Bożą. Osoby te mogą reprezentować tych wszystkich, którzy przeżywają trudności z całkowitym przyjęciem całej nauki Jezusa i z odpowiedzią ufnej wiary na Jego orędzie. Brak im pełnego otwarcia na dary Ducha Świętego. Do nich kierowana jest Ewangelia, której celem jest wzmocnienie wiary w Jezusa jako Mesjasza i Syna Bożego (J 20, 31). Część z tych osób stanie się wiernymi naśladowcami Jezusa, inni zaś odejdą zniechęceni i zdesperowani.

Ewangelia św. Jana mocno podkreśla, że głębokie otwarcie ludzi na Boże dary możliwe jest dzięki wierze. W zakończeniu Ewangelii zostaje wskazany cel (J 20, 31: *abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym*). Podobne zakończenie występuje w scenie, w której uczeń daje świadectwo (J 19, 35: *abyście i wy wierzyli*). Cel ten, który wzywa chrześcijan do pewności wiary, zostaje także podkreślony w 1 Liście św. Jana (1 J 5, 13: *O tym napisałem do was, którzy wierzyacie w imię Syna Bożego, abyście wiedzieli, że macie życie wieczne*). Wiara dla św. Jana jest spotkaniem z Chrystusem i przyjęciem Syna Bożego, który przybywa do ludzkości jako Objawiciel Ojca. Jest więc ściśle związana z dwoma fundamentalnymi tematami dla teologii Janowej: misterium wcielenia oraz misterium objawienia Boga Ojca w Jego Synu Jezusie Chrystusie. Św. Jan w swojej Ewangelii, w odróżnieniu od Synoptyków, nie używa rzeczownika „wiara” (gr. πίστις), lecz zawsze czasownik, który oznacza akt wiary (gr. πιστεύω). Wskazuje to na fakt, że termin „wierzyć” dla Jana oznacza postawę dynamiczną i egzystencjalną. Na znaczenie wiary uczniów w chrystologii Janowej może wskazywać fakt, że czasownik

¹⁷ Zob. J 2, 23-25; 6, 2; 7, 40-41; 9, 22; 10, 42; 11, 45. 47-48; 12, 11.

¹⁸ J 9, 35.

¹⁹ J 12, 42-43.

²⁰ J 3, 1-2; 7, 50-52; 19, 38-42.

²¹ J 19, 38-42.

²² Zob. nazwę „ukryty uczeń” w odniesieniu do Józefa z Arymatei (J 19, 38 – μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ κρυπτόμενος).

„wierzyć” pojawia się na kartach czwartej Ewangelii aż 98 razy²³. Proces wiary uczniów prowadzi do prawdziwego życia w wolności dzieci Bożych: J 20, 31- *Te zaś zapisano, abyście wierzyli, że Jezus jest Mesjaszem, Synem Bożym, i abyście wierząc mieli życie w imię Jego*. Nowe życie uczniów w imię Jezusa uzdalnia ich do kontynuowania misji swojego Mistrza, w której kluczowym punktem jest miłość Boga i bliźniego. Życie uczniów w wierze i miłości stanowi według św. Jana drogę prowadzącą do domu Ojca: J 14, 2-3 - *W domu Ojca mego jest mieszkań wiele. Gdyby tak nie było, to bym wam powiedział. Idę przecież przygotować wam miejsce. A gdy odejdę i przygotuję wam miejsce, przyjdę powtórnie i zabiorę was do siebie, abyście i wy byli tam, gdzie Ja jestem*; J 17, 24 - *Ojcze, chcę, aby także ci, których Mi dałeś, byli ze Mną tam, gdzie Ja jestem, aby widzieli chwałę moją, którą Mi dałeś, bo umiłowałeś Mnie przed założeniem świata*. Tylko na takiej drodze możliwe jest całkowite otwarcie na dar Matki i dar Ducha Świętego, które ofiarowuje ludzkości ukrzyżowany Zbawiciel.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że czwarta Ewangelia zwraca szczególną uwagę na misterium zbawcze dokonujące się w relacji pomiędzy Dawcą, Darem i odbiorcą. W tej optyce lepiej możemy dostrzec dzieło Miłości Boga wobec grzesznej ludzkości. Maryja i Duch Święty w głębokim zespoleniu stanowią wzór i moc dla rodzącego się Kościoła. Wspólnota wierzących kontemplująca misterium Krzyża i przeżywająca spotkanie ze Zmartwychwstałym w sakramentach świętych, otrzymuje Dar Ducha Świętego i dar Matki. Maryja jako kochająca Matka staje się najlepszą Uczennicą Ducha Świętego. Pomaga Ona wiernym w głębszym otwarciu na moc Ducha Świętego. Dzięki Duchowi Świętemu i Matce Kościół może nieustannie i wciąż na nowo wpatrywać się z wiarą w wydarzenie Jezusa i kontemplować „wielkie rzeczy”, które Bóg uczynił dla ludzkości.

Ks. dr hab. Mirosław S. Wróbel
Katedra Literatury Międzytestamentalnej i Nauk Pomocniczych Bibliistyki
Instytut Nauk Biblijnych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Lublin)

ul. M. Curie-Skłodowskiej 4/8
PL - 20-029 Lublin

e-mail: miroslaw.wrobel@kul.lublin.pl

²³ U Synoptyków stwierdzamy znacznie rzadsze występowanie tego terminu (Mt - 11razy; Mk - 14 razy; Łk - 9 razy). Zob. K. ALAND, *Vollständige Konkordanz*, Walter de Gruyter, Berlin 1983, 1127-1129; W.F. MOULTON, A.S. GEDEN, *A Concordance to the Greek New Testament*, T&T. Clark, Edinburgh 1974, 805-808.

Two gifts of Crucified Jesus: Mary and Holy Spirit

(Summary)

The present article describes the function and meaning of Mary and Holy Spirit in the history of salvation. The main emphasis is put on the text Jn 19: 25-37 where we find the description of the crucifixion and death of Jesus. Mary and Holy Spirit are the two gifts of Crucified Jesus for humanity. The Gospel of John gives a big importance in presenting the image of God as the Giver. The gift of Father is taken by Son and is further given for believers. Analyzing the verb “to give” which appears in the fourth Gospel 76 times we can see special relation between giver – gift – receiver. In this relation we can better understand the activity of God in favor of people. The Gospel of John underlines that at the beginning of every gift is Love.

Mary is the special gift for humanity. Her function as the bridge between God and humanity is underlined in two texts – the miracle in Cana (Jn 2:1-11) and the “testament from the cross” (Jn 19:25-27). She intercedes to her Son where she notices the lack of wine. Her heart is sensitive for all misery and weakness. She is also given by Crucified Jesus as the Mother for beloved disciple. In this act Mary becomes spiritual Mother of the Church. In the “hour” of His Son and in the shadow of the Cross she has deep experience as *Mater Dolorosa* and she becomes *Mater Redemptoris* and *Mater Hominis*. Mary under Cross as new Eva is the sign of new hope for Church.

Holy Spirit is the gift of Father and Son. The scene of flowing water and blood from the pierced side of Jesus (Jn 19:34) can be better understood in the light of the text Jn 7:37-39 where water appears as the symbol of the Holy Spirit. The function and meaning of the Holy Spirit is underlined particularly by John in the five promises of Paraclete (Jn 14:15-17.26; 15:26n; 16:7-11.13-15). Holy Spirit as the Gift is present in the life of disciple. He is the Teacher of the Church. He allows better understand the message of Jesus and he gives strength to be testimonies of Jesus in every situation and particularly in the time of persecution. Holy Spirit is present in the hearts of disciples forever as source of truth and hope.

The disciple are the receivers of the gifts of Crucified Jesus. The Gospel of John puts special emphasis on the role of faith in the relation to God. Only with faith the human being is able to open heart for the gifts of Crucified Jesus. The disciple receive the true life of children of God and the liberty. The live in faith enable the believers to go on the road to the home of the Father. One who believe can wide open his heart for the gift of Mary as the spiritual Mother and for the gift of Holy Spirit. The Mother of God is the best example of the faith and openness for the Holy Spirit.